

Vrede over Israël

Jaargang 49
Nummer 1
Januari 2005

Sabbat, de koningin der dagen 2

Vanuit Jeruzalem 5

**De rol van de Sjabbat voor
Messiasbelijdende Joden** 11

Van de voorzitter 15

Een sabbat-set voor de
Sabbatsmaaltijd op
'Èrev sjabbat',
vrijdagavond, met o.a.
kandelaars en
kiddoesjbeker.

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Sabbat, de koningin

Schriftstudie
over
Genesis 2:1-3

Inleiding

Wij, christenen, hebben door de eeuwen heen doorgaans moeite gehad met de sabbat.²

De sabbat wordt door ons tot op heden dikwijls beschouwd als een achterhaalde joodse instelling. Het wordt gezien als een dag waarop alles, wat we leuk vinden om te doen, verboden zou zijn.

Bovendien zou met de komst van Jezus de sabbat zijn betekenis verloren hebben. In Jezus is immers de sabbat tot vervulling gekomen en kan de dag ‘vervangen’ worden door de zondag, de dag van de opstanding van Jezus, zo menen velen onder ons. Het is opmerkelijk dat toen – naar de mening van vele gelovigen – de kerk uit de volken de plaats van Israël als volk van God is gaan innemen, ook de sabbat vervangen kon worden door de zondag.

Toch heeft, hoewel er geen enkel bezwaar tegen bestaat dat gelovigen uit de volken op de eerste dag der week samenkomen, de sabbat in bijbelse zin z’n waarde behouden.³

Het is volkomen terecht, dat het joodse volk, daartoe geroepen door God, de sabbat in acht neemt. De betekenis van de sabbat is in christelijke kring door Dietrich Bonhoefer prachtig onder woorden gebracht: “De sabbatrust is het zichtbare teken, dat de mens door Gods genade en niet door de werken leeft. De tot een machine gedegradeerde mens heeft rust nodig, om helderheid te brengen in zijn denken, om zijn gevoel te zuiveren, en zijn wil opnieuw te oriënteren.”⁴ Dit citaat brengt ons bij de eerste betekenis van het woord sabbat.

Ophouden met

In Genesis 2:2 lezen we iets heel opmerkelijks over God: “Hij rustte op de zevende dag van al het werk.” Letterlijk staat er, dat Hij ‘ophield met’ werken. Hij stopt met zijn gewone bezigheden als Schepper. Hij, die “noch moede, noch mat” (Jes. 40:28) wordt, neemt rust in acht. De Here heeft op de zesde dag de mens geschapen (Gen. 1:27). De mens heeft als schepsel, in tegenstelling tot God, z’n rust hard nodig. Hij mag, geschapen “naar Gods beeld” (Gen. 1:27), God navolgen en van de noodzakelijke rust genieten. De Eeuwige ‘schept adem’ om ons de mogelijkheid te geven om te rusten. Bonhoeffer: “De decaloog bevat geen gebod om te werken, maar wel een gebod om na ons werk te rusten”⁵ (Ex. 20: 8-11). De benadrukking van ‘rust’ boven ‘arbeid’ ligt al besloten in het bijbelse woord voor arbeid: ‘avad’. Het heeft de betekenis van ‘dienen’. Werken is dan ook meer dan je

1 Voltooid worden de hemelen en de aarde en heel hun heerschaar.

2 God voltooit op de zevende dag zijn werk dat hij heeft gedaan; hij houdt sabbat op de zevende dag van al zijn werk dat hij heeft gedaan.

3 God zegent de zevende dag en heiligt die; want daarop heeft hij sabbat gehouden van al zijn werk, dat God geschapen heeft om te maken.¹

1 der dagen

C.J. van den Boogert

brood verdienen, je afbeulen. Het is een vorm van dienst aan de medemens.

‘Ophouden met’ dus! Dat lijkt op een leeg niets doen. Je met je armen over elkaar gaan zitten vervelen. Toch is dat niet het geval. ‘Ophouden met’ heeft tegelijk ook de positieve betekenis van ‘vieren’. Welnu, dit actieve element van het rusten vinden we terug in gebod om de sabbat te houden.

Gedenken en heiligen

‘Doen’ is even belangrijk als ‘ophouden met’. Israël krijgt de opdracht “gedenk de sabbatdag, dat gij die heiligt”(Ex. 20:8). ‘Gedenken’ is zich het gebod herinneren. Het is in je geest een bewuste keuze maken. De keuze maken om de sabbat te ‘heiligen’, dat is: apart zetten. Het is de opdracht om de sabbat te gaan ‘doen’, om een actieve invulling aan de dag te geven. Door op te houden met het gewone werk, komt er tijd vrij om op adem te komen en tot zegen te zijn. Eenzelfde soort uitspraak vinden we in psalm 103. Daar wordt gezegd dat de gelovigen “aan zijn bevelen denken om die te doen.” (Ps. 103:18)

In de joodse traditie wordt dat heel mooi ingevuld. Daar wordt gezegd dat de mens op de sabbat een extra ziel krijgt. Op deze ene dag ben je extra actief zodat aan de zes andere dagen meer inhoud gegeven kan worden.

Onderhouden of bewaren

De actieve invulling van het sabbatsgebod wordt in Deut. 5:12 nog versterkt door het Hebreeuwse

woord *Sjamar* dat ‘bewaren’ of ‘onderhouden’ betekent. Hier wordt het onderhouden van de sabbat niet gemotiveerd met een verwijzing naar de Schepping, maar naar de Verlossing uit Egypte (Deut. 5:15). Terwijl met het woord ‘gedenken’ (Ex. 20:8) de geest wordt geactiveerd om te sabbat te gaan ‘doen’, wordt in Deut. 5:12 met het woord ‘bewaren’ het daadwerkelijke optreden gestimuleerd om de

sabbatskandelaars

sabbat te ‘doen’. De sabbat moet niet alleen in het denken van Israël een plaats hebben maar evenzeer in het handelen.

De sabbat mag bewaard of bewaakt worden in de erkenning van God die ons deze dag gegeven heeft en ten bate van de naaste, de dieren, de natuur (Deut. 5:14), die evenals wijzelf deze rust nodig hebben. Dat laatste wordt nog eens onderstreept met de woorden: “opdat uw dienstknecht en uw dienstmaagd

Sabbat, de koningin der dagen

rusten zoals gij” (Deut. 5:14). Israël wordt er toe opgeroepen dat de kinderen, slaven, dieren, vreemdelingen, kortom allen die van dit volk afhankelijk zijn en over wie het zeggenschap heeft, rusten kunnen zoals het zelf rust geniet. Nota Bene: op sabbat worden alle maatschappelijke tegenstellingen en ongelijkheden opgeheven. Met recht mag gezegd worden dat de sabbat het Evangelie in een notendop is, de mooiste gave die God aan zijn volk, aan de mens, schonk.

Sabbat: de zin van het leven

In de gave van de sabbat laat de Here zien waar het in het leven echt om gaat.

De activiteit die op sabbat wordt ontwikkeld en waar de sabbat mee mag worden gevuld bestaat vooral uit twee dingen. Door de gewone werkzaamheden – en in onze vrijetijdscultuur ook de gewone ontspanningswerkzaamheden – te laten rusten, komt de ontmoeting met God en de ontmoeting met de naaste centraal te staan. We ‘doen’ de sabbat door aandacht te schenken aan God en aan elkaar. Op sab-

bat bevinden we ons, niet in beslag genomen door de beslommingen van elke dag of door de strijd om het bestaan, in de ruimte van de onderlinge ontmoeting. Een overvloed van tijd om oog te hebben voor God en voor elkaar. In de ontmoeting met God staan tora en gebed centraal.

De sabbat laat dus de wezenlijke betekenis van het leven zien: met God en met elkaar gelukkig zijn! Daarom is de sabbat tevens beeld van de toekomst. De brief aan de Hebreëen zegt daarvan: “Er blijft dus een sabbatsrust over voor het volk van God” (Hebr. 4:9). En de kern daarvan is: “opdat God zij alles in allen” (1 Kor. 15:28).

¹ De Naardense Bijbel, door Pieter Oussoren, Vught 2004

² Zie voor een mooi overzicht van de betekenis van de sabbat: *Sjabbat, een dag apart*, in 2002 uitgegeven bij Eburon in Delft.

³ Met deze schriftstudie wordt niet beoogd een antwoord te geven op de vraag of we als gelovigen uit de volkeren de sabbat moeten houden. Dat is een uitermate ingewikkeld vraagstuk.

⁴ Bonhoeffer Brevier, uitgave van 1974, pag. 436.

⁵ Idem, pag. 436.

Bedankt voor de steun aan het Cheider

In september vorig jaar ontving u met het nummer van VOI een acceptgirokaart met als opschrift: “Help het Cheider uit de financiële problemen”. In hetzelfde nummer hebben wij deze actie voor de bijzondere joodse school in Amsterdam warm aanbevolen.

En ... het resultaat is er! Ruim 2000 leden van onze kerk reageerden met een gift; in totaal werd bijna € 25.000 ontvangen. Het Cheider is hier ontzettend blij mee en heeft Deputaten Kerk en Israël hartelijk bedankt voor haar steun.

In deze tijden van toenemende polarisatie met soms uitbarstingen van openlijke haat en verzet tegen minderheden in ons land, ervaart de Joodse gemeenschap deze steun als een warme deken, die

hen een enorme morele steun geeft. Het is ook een verlichting in de moeilijke financiële periode die het Cheider doormaakt als joods-orthodoxe scholengemeenschap.

Wij mogen blij zijn dat naast de vele stenen monumenten er ook nog (hoewel zwaar gedecimeerd!) een levend monument van het Jodendom aanwezig is, waar de kinderen naast de seculiere lessen uit de Torah onderwijs ontvangen.

Uw bijdrage heeft het voortbestaan van het Cheider mede mogelijk gemaakt. Hartelijk dank daarvoor.

Peter Vree, ex-penningmeester Deputaten Kerk en Israël

VANUIT JERUZALEM

Sjabbat in Israël

C.J. Rodenburg

Een van de mooiste en indrukwekkendste kanten van leven in Israël is voor mij, dat het me de mogelijkheid geeft om te zien en ervaren hoe invulling wordt gegeven aan het Joodse leven. Allerlei dingen die karakteristiek zijn voor het Jodendom, zoals de dagelijkse gebeden, de feesten, de omgang met de Tora, komen daardoor tot leven. En dat geldt natuurlijk ook voor de sjabbat.

Misschien moet ik zeggen dat het vooral de sjabbat is, die me helpt begrijpen waar het in het Jodendom om gaat. Als christen was ik en ben ik soms nog steeds enigszins geneigd de sjabbat als een zaterdagse zondag te zien. Op bepaalde momenten kan ik me echter geen groter verschil voorstellen dan tussen de Joodse sjabbat en de christelijke zondag! Maar daarover aan het eind van deze bijdrage meer.

Laat ik eerst enkele impressies geven van de sjabbat, zoals wij die in Israël meemaken.

Van alles en bijna niets

Als ik kort zou moeten antwoorden op de vraag wat wij hier van de sjabbat merken, dan zou mijn antwoord zijn: van alles en bijna niets. Aan de ene kant is op allerlei manieren te merken dat de sjabbat in aantocht is en deze dag een speciale betekenis heeft voor veel mensen en aan de andere kant vindt de viering van de sjabbat grotendeels binnenshuis en in de synagoge plaats en dat maak je niet vanzelf mee. Het voelt een beetje alsof iedereen om je heen toeleeft naar een belangrijke gebeurtenis, een trouwerij van een bekende bijvoorbeeld, en zich erop voorbereidt, maar jijzelf er die dag niet bij zult zijn. Dat gevoel komt zeker ook doordat we nog niet zolang in Jeruzalem wonen en we wel groeiende contacten hebben met anderen, maar nog weinig hebben gezien van het persoonlijke leven thuis. Het meemaken van synagogendiensten is wel mogelijk en helpt de betekenis van de

Inrit verboden tijdens sjabbat en feestdag; verkeersbord in een Jeruzalemse wijk

VANUIT JERUZALEM

sjabbat te ontdekken, maar is nog geen kijkje in de keuken thuis. Maar er is nog iets anders aan de hand in Israël. De ervaringen die je op kunt doen hangen in sterke mate af van de plaatsen die je bezoekt en van de exacte plek waar je woont. Tijdens een meerdaagse excursie naar Galilea bezochten we op de sjabbat het nationale park bij Banjas en daar wees de gids ons, tot mijn stomme verbazing, aan waar we koffie konden krijgen. Met nog geen jaar ervaring achter me, had ik al aangenomen dat het overal in Israël gaat als in Jeruzalem: sommige musea en de dierentuin zijn wel open op sjabbat, maar leveren alleen minimale diensten. En dus: geen koffie! Maar ook in Jeruzalem kan er tussen de ene en de andere wijk een wereld van verschil zijn. Wie in Oost-Jeruzalem woont, temidden van moslims of christenen, merkt vrijwel niets van de sjabbat. Daarentegen wordt wie in een joodsorthodoxe buurt woont, in grote mate bepaald bij en beïn-

vloed door de sjabbat. Als gezin wonen wij langs een doorgangsweg in een Joodse buurt met een gemengde bevolking. En met gemengd bedoel ik dan dat seculiere en religieuze Joden er door elkaar wonen. Het aantal synagogen is enorm, maar aan de verkeersdrukte komt nooit echt een einde. En er zijn zelfs enkele cafés geopend tijdens de sjabbat...

Tellen van één tot zes

De komst van de sjabbat is iedere week weer onmiskenbaar. De dagen van de week rekenen naar de sjabbat toe: eerste, tweede, derde dag... De zesde dag, onze vrijdag, wordt ook *èrèv sjabbat* genoemd, letterlijk 'avond van de sjabbat'. Elke dag die voorafgaat aan een feest en de opmaat, de vooravond ervan vormt heeft zo'n benaming. 'Èrèv jom kippoer', 'èrèv soekot' en dus ook 'èrèv sjabbat'. De wekelijkse feestdag, de sjabbat nadert en vraagt voorbereiding!

Tijdens de sjabbatsmaaltijd wordt traditioneel wijn gedronken en worden gevlochten broden, challot, gegeten

Op vrijdagmorgen en eigenlijk ook al op donderdag is de komst van de *sjabbat* te voelen. Mensen doen veel boodschappen en staan lang in de rij om alles wat nodig is in te slaan. Wie een ander niet meer zal zien wenst hem of haar een goede *sjabbat* (*sjabbat sjalom*). Her en der verschijnen aanplakbiljetten met de exacte tijdstippen van begin en einde van de *sjabbat* en de tijd om de kaarsen thuis aan te steken. Op vrijdagmorgen is de stemming op straat opgewekt en levendig. Veel dingen moeten nog worden gedaan voor de avond valt. In kiosken liggen metershoge stapels kranten, die in een rap tempo worden verkocht. In elke krant is wel een commentaar te vinden op de *toralezing* van de *sjabbat*. Daarnaast zijn op veel plaatsen (gratis mee te nemen) religieuze krantjes en blaadjes te vinden met artikelen over de *toralezing*, Joodse gebruiken, wetenswaardigheden, de rubriek 'vraag het de rabbi', lezingen en excursies in de komende week enz. Op straat word je vaker dan anders aangesproken door mensen die om 'tsedaka' vragen en ontvangen. Letterlijk betekent de term 'gerechtigheid', maar het staat in het Jodendom voor daden van weldadigheid, waar onder het geven van geld. Op de seculiere school waar onze Rafaël en Miriam naartoe gaan wordt de zesde dag ook duidelijk gemarkeerd. De dag begint met het gezamenlijk bakken van een cake, waarvoor de kinderen om de beurt de ingrediënten meenemen. De dag eindigt in de kring met het aansteken van kaarsen en liedjes en verhalen over de *sjabbat*. Dat moment wordt 'kabbalat *sjabbat*' genoemd, de ontvangst van de *sjabbat*. Dezelfde benaming heeft de synagoge-dienst die 's avonds zal plaatsvinden. De drukte in de stad, die gedurende de ochtend tot grote hoogte stijgt, komt in de loop van de middag tot een abrupt

einde. Winkels en kantoren sluiten, bussen rijden hun laatste rit. Opeens wordt het stil. Het leven verplaatst zich van de straat naar de huizen en synagogen. En dan ineens, enige tijd voor de *sjabbat* begint, klinkt in delen van de stad het geluid van de sirene, die het vallen van de avond vooruit aankondigt en oproept om de laatste werkzaamheden af te ronden voor de *sjabbat* daar is. In huis en synagoge gaat de viering van de *sjabbat* nu echt beginnen, met het aansteken van de *sjabbatskaarsen*, gevolgd door de avonddienst. Na die dienst stromen de straten weer vol met mensen, nu op weg naar huis, naar de *sjabbatsmaaltijd*.

De *sjabbatsdag*

De *sjabbat* eindigt als de avond van de volgende dag is gevallen. De tussentijd wordt vooral doorgebracht in de synagoge en thuis. De dienst op *sjabbat*morgen is uitgebreid en duurt lang, met name omdat het volledige *Toragedeelte* van de week wordt gelezen en er, parallel aan het extra offer dat in de tempel werd gebracht op de *sjabbat*, een toegevoegd gebed is. Diensten van drie uur zijn eerder standaard dan uitzondering en dan is er meestal nog niet eens geprekeet door de rabbi! Desondanks is de sfeer ontspannen. In onze vorige woning konden we het gezang vanuit de synagoge naast ons horen en zagen we hoe kinderen zich vermaakten in de speeltuin aan de andere kant. Ouders liepen regelmatig heen en weer om te kijken of het met de kinderen goed ging en kinderen liepen heen en weer om een snoepje te vragen. Een voorschrift zegt dat tijdens de *sjabbat* drie volledige maaltijden moeten worden genuttigd en daar wordt de nodige tijd aan besteed. Omdat studie ook een voorschrift is, is de dag snel gevuld en zo voorbij. Als we 's middags met onze

VANUIT JERUZALEM

kinderen naar een speeltuin gaan, dan wemelt het er meestal van de mensen en dat zijn grotendeels orthodoxe Joden, de hele familie feestelijk gekleed.

Tegen het vallen van de avond is het weer tijd voor het middag- en avondgebed en daarna volgt een bijzonder ritueel, dat het afscheid van de *sjabbat* markeert. De 'havdala' (scheiding) is de overgang van de geheiligde tijd naar de gewone tijd. Een speciaal gevlochten kaars wordt aangestoken, zegeningen en liederen worden gesproken en gezongen, de zoete geur van de *sjabbat*, gesymboliseerd door speciale kruiden, wordt opgesnoven om meegenomen te worden de week in.

Een tijd geleden maakte ik de afsluiting van de *sjabbat* mee in de grote synagoge van Jeruzalem. Na het middaggebed werd iedereen uitgenodigd om in de ruimte ernaast de zogenaamde 'derde maaltijd' te nuttigen, omringd door zegeningen en liederen. Niet iedereen deed daar overigens aan mee. Een aantal aanwezigen bleef in het vertrek van de gebedsdiensten en besteedde de tijd aan studie. In een hoekje zaten een vader en zoon een *Talmoed* passage te bespreken. Na ongeveer een halfuur kwam iedereen weer bijeen voor het avondgebed en direct daarna vond voorin de zaal de 'havdala' plaats. Velen gingen al naar huis, anderen bleven om het licht te zien en de specerijen te ruiken.

Als je na de avonddienst weer buiten komt lijkt de stad een metamorfose te hebben ondergaan. De straten zijn weer vol en de eerste verkeersopstoppingen ontstaan. Dé uitgangsavond is begonnen. Onze straat, die erg in trek is bij jongeren, doet niet onder voor het moderne stadscentrum van Jeruzalem: elke open plek langs de weg en op de stoep is een mogelijke parkeerplaats. Bekeuringen

worden pas morgen weer uitgedeeld. De avond heeft nog wel iets van de weemoed naar de voorbije dag in zich. 'Motzé sjabbat', uitgang van de *sjabbat* heet de avond. Maar de *sjabbat* is dan toch echt voorbij. Zelfs de tandarts die tegenover ons vorige huis woonde ging meteen weer aan de slag met een nieuwe klus!

Het heilige

De eeuwen door is door Joden de lof op de *sjabbat* bezongen. Prachtige boeken, liederen, gedichten zijn geschreven over de betekenis en het wezen van de *sjabbat*. Met verlangen wordt naar haar uitgekeken en wordt haar komst verwelkomd, zoals met het lied "kom, mijn vriend, de bruid tegemoet", dat op vrijdagavond in de synagoge wordt gezongen. Met weemoed wordt 25 uur later afscheid van haar genomen.

Rabbin A.J. Heschel noemde de *sjabbat*ten de kathedralen van het Jodendom (*De Sabbath, zijn betekenis voor de moderne mens*. Houten, 1987) en ik denk dat hij daarmee een rake typering van de *sjabbat* heeft gegeven. Hij bedoelde dat het Jodendom niet, zoals het christendom, kathedralen bouwt om de ruimte te heiligen, maar kathedralen heeft die de tijd heiligen. Zoals in de bijbel 'tijd' een belangrijke factor is, zo is dat in het Jodendom. Ieder uur is uniek en geen uur is gelijk aan een ander. Heschel heeft met zijn boek over de *sjabbat* velen, Joden én christenen, een nieuwe kijk op de *sjabbat* gegeven en geïnspireerd.

In het Joodse leven dat wij meemaken, zie ik veel terug dat de uitleg van Heschel onderstreept. Een van de meest frappante dingen is wel de precisie waarmee begin en einde van de *sjabbat* worden aangegeven. De heiliging van de tijd is een heilige zaak!

Zonsopgang en zonsondergang heb-

ben echter ook invloed op de dag. Het Jodendom leert dat zowel de dag als de nacht twaalf uren tellen en dat betekent dat daguren en nachturen niet even lang zijn en ook nog elke dag de lengte ervan verandert. Waar is dat goed voor? Voor het vaststellen van de gebedstijden. De verschillende dagelijkse gebeden, ochtend-, middag- en avondgebed hebben een bepaalde tijds marge waarbinnen ze kunnen plaatsvinden en die marges worden uitgedrukt in uren. Voor de naleving van de 'mizwo', de geboden, is tijdsbesef dus een belangrijk vereiste.

De veranderlijkheid van de tijd maakt iedere dag uniek. Illustratief daarvoor is hoe rabbijn Hartman eens vertelde over het begin van de sjabbat, die iedere week op een ander tijdstip plaatsvindt. "Ze begint wanneer ik volop aan het werk ben en tegen de ondergaande zon zeg: "Sta alstublieft stil, zoals je eens voor Josua deed en begrijp dat ik mijn hoofdstuk, mijn boek moet afmaken, en wacht even." En de zon kijkt mij dan aan en zegt: "Hartman, je kunt praten wat je wilt, ik ga verder, ongeacht wat voor plannen je hebt," en hij gaat onder. Dan word ik met een schok gewaar dat ik geen controle over het heilige heb." (Te vinden bij Cohen Stuart: *Joodse feesten en vasten. Een reis over de zee van de Talmoed naar de wereld van het Nieuwe Testament*. Baarn, 2003).

De sjabbat maakt, in het verlengde hiervan, duidelijk hoe Schepper en schepsel zich tot elkaar verhouden. De mens wordt uitgenodigd om net als de Schepper het werken te staken, het werk van de Schepper te gedenken en het niet-werken te genieten.

De sjabbat wordt zo de spiegel van de toekomst en daar wordt elke dag al naartoe geleefd. Dat merk je niet alleen aan het tellen van de dagen naar de zevende

Het woord sjabbat is afgeleid van het werkwoord voor niet werken en verbonden met het woord voor staking, dat dezelfde wortel heeft. De sjabbat houden is ophouden, stoppen met werken. Dat betekent niet dat er niets kan op de sjabbat! Maar het afzien van een aantal (39) specifieke soorten van werk geeft de dag een eigen karakter. De werksoorten zijn afgeleid van de activiteiten die nodig waren om de tabernakel te bouwen. In Ex. 35:3 wordt de bouw onverwachts voorafgegaan door de waarschuwing de sjabbat te houden. De sjabbat heeft voorrang boven de bouw van het heiligdom.)

dag toe. Ook de lezing uit de Torarol is daarvan een voorbeeld. Die staat centraal tijdens de sjabbatsdienst, maar de rol gaat al op twee andere dagen in de week open, als voorbereiding op de volledige lezing. In feite is het zo dat het afscheid van de ene sjabbat al verwijst naar de volgende sjabbat. Tijdens het middaggebed van de sjabbat vindt al een klein gedeelte van de Toralezing van de volgende week plaats. Zo zijn de sjabbatten aan elkaar geregen en stempelen ze de hele tijd.

Het gewone

In de inleiding van dit artikel heb ik al aangegeven dat niet overal en niet iedereen de sjabbat een traditioneel Joodse invulling geeft. Ook de religieuze Joden die de sjabbat wel houden doen dat op veel verschillende manieren.

Voor Joden die bij de progressieve, moderne stromingen horen is bij voorbeeld het exacte tijdstip van begin en einde veel minder belangrijk en krijgt 'niet-werken' een heel andere invulling. Ook Messiasbelijdende Joden nemen

VANUIT JERUZALEM

een geheel eigen plaats in binnen het spectrum aan sjabbatsviering. Hun samenkomsten zijn wel vrijwel allemaal op de sjabbat, maar de belangrijkste reden daarvoor is van praktische aard. De sjabbat is de algemene vrije dag. Daarnaast speelt ook het identiteitsaspect mee. Sjabbat en het Joodse volk horen bij elkaar. Maar dat wil dus niet zeggen dat de invulling die aan de sjabbat wordt gegeven lijkt op die in het orthodoxe Jodendom of er bij aansluit. Daarvan is, voor zover ik kan zien, maar bij een klein deel van de Messiasbelijdende gemeenten sprake. Ik zeg dat niet om hen in een hoek te plaatsen of het orthodoxe Jodendom heilig te verklaren, maar om recht te doen aan de verschillen die er zijn.

Daarom is het belangrijk om ook stil te staan bij het gegeven dat voor heel veel mensen in Israël de sjabbat vooral een vrije dag is, zoals dat in Nederland voor de zaterdag geldt. En het schijnt dat veel jongeren al niet meer weten dat de sjabbat van vrijdagavond tot zaterdagavond duurt en wat 'èrèv sjabbat' en 'motzé sjabbat' betekenen. Mijn Talmoeddocent vertelde eens dat hij altijd in de war wordt gebracht door de televisie. "Er wordt aangekondigd dat een programma op sjabbat zal worden uitgezonden en dan denk ik, 'jammer, dat kan ik niet zien', en dan blijkt het programma ná de sjabbat te worden uitgezonden!"

Een bekend gezegde luidt dat meer dan de Joden de sjabbat hebben gehouden, de sjabbat de Joden heeft bijeen gehouden. Maar wat dan als de sjabbat langzamerhand als unieke dag verdwijnt? Van regeringswege is inmiddels een commissie ingesteld om te bekijken hoe het karakter van de sjabbat behouden kan blijven.

Ik kan wel begrip opbrengen voor hen die de sjabbat graag vrij willen zijn. Het dagelijks leven is een druk leven van hard wer-

ken. Voor veel mensen duurt dat vijf of zes dagen en dan is de sjabbat de enige tijd die er over is voor andere dingen. Voor Joden in Amerika en ook in Nederland is er na de sjabbat altijd nog de vrije zondag, maar in de Israëlische situatie vraagt het houden van de sjabbat een keuze en is het ook een offer dat gebracht wordt.

Sjabbat en zondag

Daarmee kom ik terug bij de opmerking die ik aan het begin maakt. Het houden van de sjabbat heeft in verschillende stromingen van het Jodendom een geheel eigen invulling gekregen, die samenhangt met de visie op heiligheid, de relatie tussen God en mens, de verhouding tussen werken en niet-werken. Dat staat ver af van de invulling die kerken zowel in Nederland als in Jeruzalem geven aan de viering van de zondag.

De Messiasbelijdende gemeenten hebben hun eigen plaats, daar ergens tussenin. Als christen uit Nederland merk ik hoeveel moeite het me kost om die andere, Joodse visie op de rustdag te begrijpen. Als ik met de bril van de zondag naar de Joodse sjabbat kijk kom ik niet ver. Ik moet leren gevoel te krijgen voor de tijdsbeleving van het Jodendom, leren wat heiligheid is, wat gehoorzaamheid en toewijding is. Dat is een lange, maar boeiende weg om te gaan. Het boek Handelingen laat ons zien hoe de eerste Joodse volgelingen van Jezus de Messias leefden met de twee-eenheid sjabbat en week. Zij leefden als anderen met tempel en synagoge, met sjabbat en tora. En hielden daarnaast eigen samenkomsten op andere dagen om hun eigen identiteit vast te houden en te ontwikkelen. In de loop der eeuwen zijn we als kerk deze twee-eenheid kwijtgeraakt. Sterker nog, die is bewust overboord gegooid als onchristelijk. Daarmee hebben we een schat aan rijkdommen verloren.

De rol van de Sjabbat voor Messiasbelijdende Joden

rabbijn drs. L.S. Erwteman

Rabbijn Erwteman is verbonden aan de Messiasbelijdende gemeente Beth Yeshua te Houten.

Inleiding

Toen de Eeuwige Zijn scheppingswerk voltooid rustte Hij op de zevende dag. En toen Hij Israël had bevrijd uit Egypte gaf Hij de opdracht om de zevende dag als rustdag te heiligen. Voor het religieuze deel van het Jodendom is dit vervolgens een heerlijk feest geworden, dat met het heiligste plezier wordt gevierd. Dit geldt zowel voor Joden die Yeshua (de Hebreeuwse naam voor Jezus) nog niet erkennen, als voor de Messiasbelijdende Joden.

De Troonzaal van de Eeuwige

Wat is dan het belang van het houden van de Sabbat (Sjabbat)? Wat krijg je ervoor? En wat niet? Wat dat laatste betreft, je krijgt er geen eeuwig leven door. Maar u, die naast het ontvangen van die hoofdprijs ook geïnteresseerd bent in het behagen van de Gever van eeuwig leven, in heiliging en dienstbetoon, wil naast ontvangen ook geven. Sjabbat vieren is geven, jezelf aan de Almachtige geven, je aan Hem overgeven, je aan Zijn genade uitleveren, je één maken met Israël, Zijn volk. Sjabbat vieren is een deur openen en binnen mogen kijken in de Troonzaal van de Eeuwige. Zoals toen een paar volgelingen van Yeshua hun Messias voor hun ogen zagen veranderen. Zijn gelaat en kleren werden wit en straalden licht uit. En in het Koninkrijk, zoals Yeshua dat noemde (Luk. 9:27-29) waren Mozes en Elia ook aanwezig. Zo is de Sjabbat een deur, een venster, dat ons ook een blik gunt in dat Koninkrijk. Sjabbat is het koningschap van de Almachtige laten functioneren

zoals dat in het Koninkrijk zal gebeuren. Sjabbatrust is rusten in de verzorgende handen van de Heer van de Sjabbat. En al wie in die Heer gelooft, houdt de Sjabbat, zoals Hij deed (1 Joh.2:3-6).

Tienduizenden Joodse gelovigen vierden Sjabbat

Toch is deze laatste bewering niet zo gerealiseerd als mijns inziens zou moeten. Vanuit de geschiedenis weten we dat tot in de 4^e eeuw van de christelijke jaartelling de Sjabbat werd gevierd door Christenen en Messiasbelijdende Joden. Toen nog wel. Wat is er daarna gebeurd? We lezen in Mattheus 16 dat vijfduizend

havdalaset;
hiermee wordt
de sabbat
afgesloten

De rol van de Sjabbat voor Messias

Joodse mannen aan de lippen hangen van Yeshua. Aan die menigte volgelingen worden, na de dood en opstanding van onze Verlosser, drieduizend Messiasbelijdende Joden toegevoegd (Hand. 2:41). Dat aantal groeit tot vijfduizend mannen, daarbij dus niet gerekend de vrouwen en kinderen (Hand. 4:4). En dat aantal neemt fenomenaal toe tot meerdere tienduizenden (Hand. 21:20, foutief vertaald met “duizenden”). Deze Joodse gelovigen in Yeshua zijn natuurlijk nog steeds gewend om de Sjabbat te vieren. Op elke andere dag gingen orthodoxe Joden ook naar de Tempel (Hand. 2:46), later naar de synagoge. Ook na de opstanding van Yeshua blijft deze gehoorzaamheid aan de Schrift onveranderd, maar nu gaan de Messiasbelijdende Joden speciaal op de eerste dag der week, de zondag, naar de Tempel, of ze komen bij elkaar aan huis om de opstanding van hun Verlosser te gedenken. De vermeldingen van samenkomsten op de eerste dag der week slaan op het wegleggen van geld (1 Kor. 16:2), iets wat je nu eenmaal niet op de Sjabbat doet! Of ze slaan op het gedenken van de opstanding (zie bijvoorbeeld Hand. 20:7).

Invloed van de heidense gelovigen

De eerste Messiasbelijdende synagogen gaan bezocht worden door gelovigen uit de volken. Een aantal belangrijke leiders uit niet-Joodse kring krijgt nu het idee om zich af te scheiden van hun Joodse geloofsbroeders. Augustinus, Justinus de Martelaar, paus Sylvester, paus Innocentius I, namen van belang. Ze vinden dat de beloften van de Almachtige, ooit aan Israël gedaan, nu aan de volkeren, het zogenaamde geestelijke Israël, toekomen. En ze pleiten voor de zondag, in plaats van de zaterdag, als vieringsdag van de Sjabbat. “De Sjabbat is een dag van

afschuw jegens de Joden. Men behoort die dag niet te houden, want het is een verwerpelijk gebruik”, zo stelt paus Sylvester. En zo wordt al heel spoedig na het vormen van de geloofsgemeenschap die stoelt op het offer van Yeshua, de door de Almachtige Zelf ingestelde dag van Sjabbat verworpen, en dan nog wel om antisemitische redenen. Keizer Constantijn de Grote voegt daar nog een motief aan toe: afgoderij. Op zon-dag vereert men namelijk tevens de zon-negod.

Messiasbelijdend Jodendom: een unieke herstelbeweging

Om deze en nadere verdraaiingen van de Bijbel teniet te doen is door moedige mannen tijdens de Reformatie een poging gedaan om zaken te herstellen. Dat Maarten Luther uiteindelijk een uitgesproken antisemiet is geworden die concentratiekampen heeft bedacht voor ongehoorzame Joden is erg genoeg, maar valt buiten dit artikel. Het herstel van de Sjabbat heeft toen niet mogen plaatsvinden. De tijd waarin we nu leven kent dat herstel van de Sjabbat wel, zij het vooralsnog op kleine schaal. Natuurlijk gaat het niet alleen om de Sjabbat alleen, maar om het herstel van de waardering en de toepassing – waar mogelijk – van de hele Tora (de Wet).

Daarbij moeten we bedenken dat het offer, de dood en opstanding, van Messias Yeshua vanuit de genade van de Eeuwige het enige middel is om eeuwig leven te ontvangen. Denk aan de brief van Paulus aan de gelovigen te Efeze, “Want door genade zijn jullie behouden, door het geloof, en dat niet uit jullie zelf: het is een gave van G’d; niet uit werken, opdat niemand roemt. Want zijn maaksel zijn wij, in de Messias Yeshua geschapen om goede werken [Tora] te doen, die G’d tevoren bereid heeft [aan Moshe gegeven heeft], opdat wij daarin zouden wandelen” (Efeze 2:8-10).

iasbelijdende Joden

Geloof samen met werken. Zo lezen we in de brief van Ja'akov (Jakobus) 2:26, "Want gelijk het lichaam zonder geest dood is, zo is ook het geloof zonder werken dood", waarmee Ja'akov aangeeft dat het een niet zonder het ander kan. In Psalm 22 staat in vers 29, "Want het koninkrijk is van de Eeuwige, Hij is heerser over de volken", wat aangeeft dat de regels van dat koninkrijk staan naast degene die deze regels heeft uitgevaardigd. En in Openb. 14:12 staat, "Hier blijkt de volharding der heiligen, die de geboden van G'd en het geloof in Yeshua bewaren", waar ook heel duidelijk Tora en Yeshua naast elkaar staan. Dat herstel van geloof in liefdevolle genade en het doen van de in de Wet beschreven genezende werken is het herstel waar de Messias-belijdende Joodse beweging mee bezig is.

Koningskinderen

Hoe houden wij de Sjabbat? In de eerste plaats als een feest! Als koningskinderen in Zijn Koninkrijk. Het gezinsverband staat tijdens de Sjabbat zeer centraal. Als u alleengaand bent zou het goed zijn om regelmatig met anderen Sjabbat te vieren. Sjabbat begint op vrijdagavond en eindigt op zaterdagavond, zie de bijbelse dagtelling in Gen. 1:5, waar avond en morgen één dag vormen.

Praktisch gesproken is het al heerlijk om je op dit Koninkrijksfeest voor te bereiden. Dat kan al vanaf halverwege de week. En hoe meer de week vordert, des te meer wordt het huis aan kant gemaakt en de boodschappen voor het weekend gedaan. Zodat alle aandacht vanaf de vrijdagavond kan uitgaan naar de Almachtige in Zijn Troonzaal. Op de vrijdagavond worden er, door de vrouw des huizes, twee kaarsen aangestoken. Deze herinneren aan het licht dat de duisternis verdrijft, al vanaf het begin van de schepping. En ze zijn een nieuwe aansporing om zelf licht te zijn,

een licht voor de natiën. De kinderen, indien aanwezig, worden gezegend, zoals Jakob aangaf (Gen. 48:20) en zoals het boek Ruth het beschrijft (Ruth 4:11). De Almachtige wordt gezegend, omdat Hij ons de Sjabbat heeft gegeven, de rust waarin we Zijn leiding, troost en genezing mogen ervaren. Die zegen gaat gepaard met een glas wijn (of druivensap, als u dat wilt) en een gebed waarin we Adonai danken voor de vrucht van de wijnstok, die altijd wordt gebruikt om bijzondere, heilige momenten in te leiden. Tussen kiddoesj (heiliging met wijn) en het breken

challahbrood

van speciaal challabrood vindt het wassen van onze handen plaats. We doen dit om de aansporing in beeld te brengen van Psalm 24, "Wie mag de berg van Adonai beklimmen, wie mag staan in zijn heilige stede? Die rein is van handen en zuiver van hart, die zijn ziel niet op valsheid richt, noch bedrieglijk zweert." Het eten van gebroken brood herinnert ons aan de Heer van de Sjabbat, het Brood des Levens, die zelf verbroken werd om een nieuwe eenheid te vormen, een verbond tussen de mens en Hem.

VAN DE VOORZITTER

Een tijdlang was er eigenlijk geen 'bijzondere' aanleiding om onder bovenstaand kopje iets te schrijven. Het werk mocht 'gewoon' doorgaan: dat van deputaten, van het C.I.S. (Centrum voor Israëlstudies), de contacten met andere instanties en – niet te vergeten – de inwerkperiode van onze Israëlconsulent ds C.J.Rodenburg. Van zijn hand hebt u al enkele malen wat geschreven impressies in dit blad kunnen lezen.

Nu zijn er toch wel wat bijzondere zaken te melden.

1. Op bezoek bij de generale synode

Op de tweede dag van het Israëlitische Loofhuttenfeest, 1 oct. 2004, kwam op de generale-synode ons rapport in bespreking. Of die datum met opzet gekozen was? Het voorbereidend werk voor die bespreking was al door commissie-II gedaan. Ter synode waren het vooral informatie-vragende opmerkingen die werden gemaakt. Het viel ons – br Van Braak, br Rietveld en mij – niet moeilijk daar antwoord op te geven. Persoonlijk vond ik het jammer dat de in het rapport aangeroerde mogelijke punten voor verdere bestudering niet aan de orde kwamen. Er zijn nog voldoende zaken, die het waard zijn om verder uitgediept te worden. Maar ja, waar haalt een deputaat die ook al een volle dagtaak heeft de tijd vandaan om zich uitvoerig met een onderwerp bezig te houden?

Naast de goedkeuring van en de dank voor ons werk kregen we de opdracht om in overleg met de zendende kerken Groningen en Zierikzee (die beide

'vacant' zijn) een oplossing te zoeken over hun fungeren als zodanig. Ook is ons gevraagd om na te gaan of en hoe er een band kan ontstaan tussen ds Rodenburg en een gemeente. De in 2001 gegeven goedkeuring-in-principe voor de samenwerking in het C.I.S. is definitief gemaakt.

De synode verlengde de benoeming van de 'zittende' deputaten ds H.D.Rietveld (2° secretaris) en H.H.van Braak (nu 1° penningmeester). Een tweetal nieuwbenoemden is ons komen versterken : ds J.G.Schenau als 1° secretaris en F.Voorrips als 2° penningmeester. De 3 jaar geleden benoemde adviseur-ad-hoc (zaken rondom de post Jeruzalem), ds C.J.van den Boogert is nu algemeen adviseur geworden, omdat prof.dr.G.C.den Hertog had gevraagd om niet opnieuw benoemd te worden.

2. Samenstelling deputaatschap

Daarmee kom ik bij de samenstelling van ons deputaatschap. Daar zijn nogal wat wijzigingen in gekomen. Mochten we in 2003 ds C.J.Droger verwelkomen, in 2004 viel dat ds J.Groenleer (opnieuw) ten deel: hij werd door de P.S. van het Oosten benoemd in de plaats van ds P.D.J.Buijs. En hem werd ook meteen maar diens functie – 2° voorzitter – toevertrouwd. Ds Buijs heeft op een voortreffelijke en gewaardeerde wijze zijn plaats onder ons gedurende ongeveer 10 jaar ingenomen! De nieuwbenoemde 1° secretaris heeft de brede taak en het vele werk van ds M.W.Vrijhof overgenomen. Deze is ooit begonnen als 2° penningmeester, maar na 3 jaar zette de synode hem op de post die hij 12 jaar met veel nauwkeurigheid en

toewijding heeft gediend. Een voornaam werkstuk was de jaarlijkse rapportage aan de P.S.-en. En als er eens wat moeilijke vragen komen, of als bv een ambtenaar in Jerusalem moet worden bewogen om een visum af te geven, dan wordt de secretaris daarvoor ingezet. Daarnaast is er dan nog het voorbereidende werk voor de vergaderingen van de deputaten mét de nasleep daarvan.

15 jaar lang hebben we in br P.Vree een uitermate deskundige en zeer betrokken penningmeester gehad. Hij had volgens de synodale regelingen al eerder moeten aftreden, maar omdat we wegens ziekte van de beoogde opvolger drie jaar geleden met een vacature zaten, werd zijn mandaat verlengd.

Nu zit zijn tijd er écht op – tot zijn en onze spijt. Het werk omvatte voor hem veel meer dan het cijfermatig bezig-zijn; ook inhoudelijk voelde en toonde hij zich zeer betrokken bij de hele relatie tussen Israël en de kerk. Ook aan het tot stand komen van het C.I.S. heeft hij een geweldig aandeel geleverd.

Bijna 22 jaar geleden kwam – toen nog drs – G.C.den Hertog het deputaatschap binnen als 2^e secretaris, dus voornamelijk als vervaardiger van de notulen. Daarna diende hij lang als secretaris. In die functie – ik wees daar bij Vrijhof al op – zit een grote mate van veelzijdigheid. Daardoor kon Den Hertog ook zonder enige moeite worden voorgedragen aan en benoemd door de generale synode als adviseur. In die hoedanigheid is hij ook van grote betekenis geweest.

De laatstgenoemde drie afgetreden broeders hebben elk ook gediend in het brengen van werkbezoeken en het

organiseren van studiereizen naar Israël en Polen.

We zijn hen dankbaar voor hun toegewijde inzet. Van de nieuwbenoemde broeders hopen wij dat zij, elk met eigen gaven, dienstbaar mogen zijn in de relatie Kerk en Israël.

3. Wisseling eindredactie

Vanaf het eerste nummer van de 44^e jaargang van Vrede over Israël (febr.2000) berustte de redactionele eindverantwoordelijkheid bij ds A.Brons. Hij kon – naast zijn kennis van zaken – ook putten uit een grote eigen schat van fotomateriaal, goed bruikbaar voor de ‘versiering’ van diverse nummers. In de jaarlijkse redactievergadering overlegt de eindredacteur met zijn collega’s over de inhoud van de volgende jaargang. Maar het is wél zijn taak om bij alle onderwerpen mensen te vinden die ook wat ‘leesbaar’ kunnen schrijven en dan ook op tijd hun kopij inleveren! En dán is het nog ‘passen en meten’ om al die letters op het beschikbare aantal pagina’s te krijgen. Met grote nauwgezetheid heeft br Brons zich van zijn taak gekweten. Eén van zijn grote ‘prestaties’ is geweest dat onder zijn beleid – overigens met hulp van anderen – ons blad een ander aanzien heeft gekregen : meer kleur en een verbeterde lay-out. Uit reacties is gebleken dat velen dit hebben gewaardeerd.

Zijn opvolger, drs C.J. van den Boogert, gunnen we eenzelfde vreugdevolle arbeid!

4. De Israëlconsulent

Onze Israëlconsulent, drs C.J.Rodenburg, verblijft momenteel met zijn vrouw en

VAN DE VOORZITTER

kinderen in ons land. Gedeeltelijk is dat om hier hun vierde kind geboren te laten worden. Maar de tijd daaromheen wordt ook intensief gebruikt om de contacten met zijn 'zenders' te verstevigen, om mee te werken aan het symposium in Ede op 27 jan., om een deel van de bezinningsdagen van ons als deputaten mee te maken én om in enkele plaatsen te spreken over: 'Leven en werken in Jeruzalem – een impressie van één jaar'. Een tiental avonden kan hij beschikbaar zijn, waarvan al vrij gauw zes konden worden ingevuld door de medewerking van onze deputaten. Ik noem hier de data na de verschijning van dit nummer én de plaatsen waar br Rodenburg zal spreken. Achter datum en plaats vermeld ik de organisatoren, die u informatie kunnen geven over locatie en tijd: woensdag 16 febr. Capelle a.d. IJssel (ds C.J. Droger, ds M. van der Sluys); donderdag 17 febr. Veenendaal (br H.H. van Braak); maandag 21 febr. Nijkerk (ds H.D. Rietveld); dinsdag 22 febr. Zwolle (drs C.J. v.d. Boogert). Twee dagen daarna hoopt het gezin Rodenburg terug te kunnen gaan naar Jeruzalem, naar we hopen: met een gezonde baby erbij!

5. Israël en de Palestijnen

Met enige spanning wordt uitgekeken naar de verkiezing van een opvolger van wijlen Arafat. Ook omdat de kandidaat-met-de-meeste-kansen als enigszins 'gematigd' wordt aangemerkt. Of hij, na zijn verkiezing, dat ook waar kan maken is nog af te wachten. Het zou toch wel iets heel moois wezen als de neerwaarts gerichte spiraal van aanslagen en onrust omgebogen kan worden in de richting van een meer vreedzaam samenleven van Israëli's en Palestijnen. Vraag de God van Israël om de vrede voor Jerusalem!

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
ds. A. Brons
ds. H.D. Rietveld

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 690222
e-mail:
booge269@planet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexander-
park 133
3905 CD Veenendaal

tel.: (0318) 51 54 27

e-mail:

h.h.van.braak@hccnet.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël
CGK te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.